

Dr Aleksandra Wentkowska
Katedra Teorii i Filozofii
Prawa Wydział Prawa i
Administracji Uniwersytet
Śląski w Katowicach

Załącznik nr 2

AUTOREFERAT

sporządzony dla celów postępowania habilitacyjnego, przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych oraz charakterystykę osiągnięcia naukowego w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki
(t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 882 ze zm.)

I. Wstęp

Zgodnie z art. 18a ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2016r., poz. 882 ze zm.), jak również § 12 ust. 2 pkt 2) rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz.U. z 2016 r., poz. 1586), składam niniejszy autoreferat przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych oraz charakterystykę osiągnięcia naukowego w rozumieniu art. 16 ust. 2 wskazanej wyżej ustawy.

II. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

Pracę naukowo-dydaktyczną rozpocząłam w 1998 r. na stanowisku asystenta w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jednocześnie rozpocząłam studia doktoranckie. Stopień naukowy doktora otrzymałam w 2002 r. na podstawie rozprawy pt. „*Rola Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i sądów krajowych w stosowaniu prawa wspólnotowego*” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Genowefy Grabowskiej.

Recenzentami w postępowaniu o nadanie stopnia doktora byli prof. dr hab. Krzysztof Wójtowicz oraz prof. dr hab. Eugeniusz Piątek. Wraz z uchwałą o nadaniu mi stopnia doktora nauk prawnych Rada Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach podjęła uchwałę o uznaniu przedłożonej przeze mnie rozprawy doktorskiej za wyróżniającą.

III. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach badawczych

Po uzyskaniu stopnia doktora zatrudniona zostałam w ówczesnej Katedrze Europeistyki, na Wydziale Stosunków Politycznych i Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego (2002 – 2007) oraz Wyższej Szkole Humanitas w Sosnowcu (2002 – 2015), prowadząc zajęcia z szeroko pojmowanego prawa europejskiego, praw podstawowych oraz prawa Unii Europejskiej.

Prowadziłam również zajęcia w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego (2000-2005, Podyplomowe Studium, Edukacji Obywatelskiej i Wychowania do Życia w Rodzinie), na Wydziale Biologii (2000-2002, w ramach współpracy z Baltic University w Sztokholmie) oraz w Wyższej Szkole Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach (2000 – 2002), w ramach Studium Podyplomowego dla Nauczycieli Akademii Ekonomicznej w Katowicach (2000-2001).

W ramach HESP Academic Fellowship Program oraz stypendium Open Society Institute Fundacji Sorosa pracowałam jako Międzynarodowy Konsultant Naukowy (AFP: Non-Resident International Scholar) oraz prowadziłam wykłady na temat relacji zewnętrznych UE-Polska- Ukraina na Wydziale Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu I. Franko we Lwowie do spraw nadzoru nad rozwojem dydaktyczno-badawczym Wydziału (2005-2006).

W ramach programu Erasmus prowadziłam wykłady z prawa wspólnotowego w GEA College, Piran, Słowenia i AIBU University, Bołu, Turcja (2006), a w ramach programu Komisji Europejskiej prowadziłam warsztaty z pozycji ustrojowej polskiego Rzecznika Praw Obywatelskich (Shaki, Azerbajdżan, Workshop on Strengthening the capacity of the regional centres of the Ombudsman Office of Azerbaijan, JHA 47072, 2011).

Od 2007 roku pełnię funkcję Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach.

W 2014 zostałam zatrudniona w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego na stanowisku adiunkta, gdzie prowadzę wykłady i

ćwiczenia (Etyka dla prawników, Etyka w biznesie, Etyka służb mundurowych, Etyka w administracji, Ustrojowa pozycja RPO, Poszukiwanie osób zaginionych).

Przeprowadzałam szkolenia z prawa wspólnotowego dla urzędników małopolskich (2002-2003, Zespół Ekspertów Manager, Kraków), wykłady z prawa wspólnotowego w ramach kursów przygotowawczych dla służby cywilnej (2003 - Akademia Ekonomiczna, Kraków), dla radców prawnych i sędziów z zakresu europejskiego wymiaru sprawiedliwości (2004 -Krajowa Izba Radców Prawnych; 2004 - Polskie Porty Lotnicze, Warszawa; 2004 - Ministerstwo Gospodarki Narodowej; 2005 - Okręgowa Izba Radców Prawnych Częstochowa; 2006 – dla sędziów na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego).

W latach 2007 – 2018 w ramach popularyzacji zasad i instytucji demokratycznego państwa prawa oraz praw obywatelskich przeprowadziłam na terenie przede wszystkim Śląska, Małopolski i Świętokrzyskiego kilkadziesiąt wykładów, szkoleń, warsztatów dla szerokiego grona odbiorców: młodzieży szkolnej, studenckiej, słuchaczy Uniwersytetów III Wieku, radców prawnych, funkcjonariuszy służby cywilnej oraz instytucji publicznych, jak: Policja, Służba Więzienna, Straż Graniczna i inne. W związku z tą aktywnością zostałam odznaczona: medalem Artura Troopa, International Police Association (2011), medalem MON III stopnia za zasługi dla obronności kraju (2012), medalem MSW III stopnia za zasługi dla Policji (2012), odznaczeniem Komendanta ZHP Chorągwi Śląskiej - Przyjaciół ZHIP (2012), wyróżnieniem Komendanta Głównego PSP za działalność na rzecz ochrony przeciwpożarowej kraju (2012), medalem MSW II stopnia za zasługi dla Policji (2015) oraz brązową odznaką Ministra Sprawiedliwości za zasługi w pracy penitencjarnej (2016).

W zakresie pozostałej działalności wymienić można prace nad założeniem oraz przewodniczenie Kołu Naukowemu Prawników na Uniwersytecie Śląskim (1996 -1999), czy działania jako V-ce Prezes Stowarzyszenia Forum Europejskie na Uniwersytecie Jagiellońskim (2002-2005). Pozostawałam (nadal działam) w strukturach Polskiego Oddziału Stowarzyszenia Prawa Europejskiego (FIDE), jako członek założyciel, 2004-), Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej - Sekcja Polska IVR (Internationale Vereinigung für Rechts und Sozialphilosophie, 2010-), IPA (International Police Association) sekcja polska (od 2010), Śląskiej Rady Przyjaciół Harcerstwa (od 2012) oraz PAN oddział śląski (od 2014).

IV. Wskazanie osiągnięcia, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki.

Jako najważniejsze osiągnięcie naukowe uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład w rozwój nauki prawa i tym samym spełniające kryteria określone w art. 16 ust.2 pkt. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.) pozwalam sobie wskazać napisaną przeze mnie monografię pt.: *Quis custodiet Ipsos custodiet? Skargi na działania Policji – konteksty prawnoporównawcze*, Wydawnictwo Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa, 2017 s.464, recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Bernard Wiśniewski, prof. UW dr hab. Robert Grzeszczak).

W przeciwieństwie do bogatej literatury na temat bezpieczeństwa, opracowania krajowe na temat Policji w aspekcie badań prawnoporównawczych i kontroli nad Policją są ograniczone. Atrakcyjności naukowej podejmowanego tematu sprzyja także to, że do tej pory w polskiej literaturze problematyka ta nie była badana. Literatura obca jest w tym zakresie bogatsza, w szczególności w zakresie analizy doświadczeń państw, w których silnie ukształtowana jest tradycja instytucji nadzorujących organy ścigania (literatura brytyjska, amerykańska, australijska), czy wręcz przeciwnie- instytucji nadzorujących policję walczących z pozostałościami po systemach autorytarnych (krytyczna literatura na temat systemów państw afrykańskich).

Monografia ta stanowi w całości oryginalne dzieło, które jest efektem moich kilkuletnich badań poświęconych problematyce skarg na policję w dyskursie teoretycznoprawnym, dogmatycznym i praktycznym. Ideą mojego opracowania było zwrócenie uwagi na istnienie instytucji nadzorujących Policję poprzez analityczną i prawnoporównawczą charakterystykę kompetencji i zasad działania tych instytucji na przykładzie kilku wybranych państw (w tym Polski). Celem analizy było wskazanie na cechy tych instytucji i skuteczność ich działania, a w konsekwencji zasygnalizowanie i rozważenie potrzeby powołania zbliżonej kompetencyjnie instytucji w Polsce, lub zreformowania istniejącej. Wymienione cele badawcze pracy wymagały pogłębienia wiedzy, usystematyzowania efektów dotychczasowych badań naukowych, jak również zebranie aktów prawnych oraz dokumentów europejskich i międzynarodowych. Badania te nie mogłyby zostać opracowane bez części dogmatycznej omawiającej z jednej strony istotę funkcjonowania Policji a z drugiej osadzenie tej formacji w zasadach demokratycznego państwa prawa. Ogólnie rzecz ujmując, książka

analizuje relacje między Policją a jednostką z jednej strony oraz Policją a organami nadzoru i kontroli z drugiej strony.

Jedną z najistotniejszych kwestii, która została poddana badaniom w toku prowadzonych analiz, stanowił problem nieustannego krzyżowania się kompetencji Policji, czyli ustawowych uprawnień do ingerowania w życie jednostek, przy jednoczesnym zobowiązaniu do bezstronnego działania, w granicach prawa oraz z poszanowaniem praw człowieka. Czynności związane z użyciem środków przymusu bezpośredniego, kontrola operacyjna, swoboda w zakresie uznania o zastosowaniu rewizji, czy tymczasowego aresztowania powodują, iż kontakt tej formacji ze społeczeństwem bywa nie tylko częsty, ale niejednokrotnie sporny i konfliktowy. Występowanie owych konfliktów, będących ze względów oczywistych źródłem krytyki, jest rzeczą nieuniknioną i w pewnym sensie przyporządkowaną formacji policyjnej w realizacji swoich czynności zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego. Z tego powodu nieuchronnie stawia to Policję w pozycji sporów z obywatelami skutkujących poszukiwaniem modelowego mechanizmu składania i badania skarg na działania Policji. Istotą tych sporów jest powtarzalność pewnych generalnych i typowych zarzutów kierowanych wobec Policji (w szczególności wobec działań z użyciem środków przymusu bezpośredniego). W pewnym zakresie można przyjąć (i tak się przyjmuje), że Policja, jako formacja wyposażona w możliwość użycia środków przymusu bezpośredniego będzie z nich korzystać w sytuacjach określonych przepisami prawa. Sytuacją jednak niepokojącą staje się częstotliwość, powtarzalność i intensywność tych zdarzeń, które mogą się okazać zarzewiem poważnych i wyjątkowych stanów w państwie łącznie z zagrożeniem dla jego porządku i bezpieczeństwa.

Każde opracowanie wiąże się nierozłącznie z dokonywaniem pewnych wyborów, przez podmiot przystępujący do realizacji określonego zamierzenia. Dokonując wyborów o charakterze metodologicznym przyjął, że skupię się wyłącznie na kontroli kompetencji Policji, pomimo tego, że uprawnienia Policji przysługują również innym organom (Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służbie Celno-Skarbowej oraz innym organom). Pominięcie innych służb wyniknęło przede wszystkim ze względu na skalę nadużyć, czy przekroczenia uprawnień w Policji (na tle innych służb). Ponadto, promotorzy światowych koncepcji cywilnego nadzoru nad Policją wskazują na problemy z jakimi styka się zarówno społeczeństwo, jak i organy państwowe, którego źródłem są uprawnienia właśnie formacji policyjnych. Bardzo wyraźnie rysuje się proces zmian w postępowaniu Policji w państwach post-reżimowych (państwa afrykańskie, czy państwa Ameryki Południowej). Zdecydowanie w tych wypadkach marginalne znaczenie mają pozostałe służby wobec skali

nadużyć ze strony Policji. Wynika to również z tego, iż znacznie częściej obywatele w życiu codziennym mają do czynienia z działaniami Policji, niż pozostałych służb.

Poza moim zainteresowaniem pozostała również kwestia organizacji i działania Policji prywatnej, czyli prywatnych firm ochrony osób i mienia, czy obywateli w ramach samopomocy. Pomimo tego, że działania firm ochroniarskich i detektywistycznych wkraczają w zakres jednego z podstawowych zadań państwa w zakresie zapewnienia porządku i bezpieczeństwa wewnętrznego, to nadal pozostają reglamentowaną formą prowadzenia działalności gospodarczej w sferze stosunków prywatnoprawnych.

W związku z tym, że monografia jest poświęcona systemowi skarg na policję, ściśle związane są z tym problemy bezpieczeństwa, dobra wspólnego państwa jak i jednostki, ochrony praw i wolności obywatelskich oraz instytucji nadzorujących policję. Zgodnie z założeniami filozofii liberalnej, jednostki, decydując się na życie we wspólnocie o charakterze zorganizowanym, czyli w państwie, zawarły umowę społeczną, w ramach której dobrowolnie zrzekają się części swoich praw i wolności na rzecz wspólnoty. Aby taka wspólnota mogła właściwie funkcjonować oraz rozstrzygać spory dotyczące partykularnych interesów jej członków konieczne jest istnienie władzy, która by kierowała siły wszystkich obywateli ku dobru wspólnemu. Istota stosowania i egzekwowania prawa w celu ochrony porządku prawnego, oraz sposób, w jaki sposób są one realizowane mają bezpośredni wpływ na ocenę całego systemu prawa w państwie. Władza państwowa zostaje więc wyposażona w szerokie kompetencje, w tym kompetencje w zakresie egzekwowania prawa i działalności organów ścigania. Poprzez konstytucyjne nadanie kompetencji organom ścigania rządy państw powierzyły Policji sporą autonomię w zakresie odpowiedzialności za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa obywateli.

Zgodne z wolą suwerena używanie tejże autonomii zapewnia powszechne bezpieczeństwo, problematyczne natomiast staje się, gdy organy ścigania dopuszczają się nadużycia tych uprawnień. Popelnianie przestępstw przez funkcjonariuszy Policji nie tylko godzi w ideę służby, ale ma również wpływ na wizerunek instytucji i może przyczyniać się do obniżenia zaufania społeczeństwa do Policji, a przestępcza działalność Policjantów i pracowników Policji bezpośrednio zagraża prawidłowemu wypełnianiu przez Policję ustawowych zadań, ale również może stanowić dla niej zagrożenie. Policja ponosi odpowiedzialność przed państwem i obywatelami, którzy sprawują rzeczywistą kontrolę zewnętrzną nad działaniami Policji. Sama zaś kontrola działań Policji ze strony państwa powinna zostać rozdzielona pomiędzy władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądownictwo. Władze publiczne zapewniają efektywne i bezstronne procedury rozpatrywania skarg na działania Policji. Szerokie

kompetencje i dyskrekcja funkcjonariuszy organów ścigania oraz ich istotna pozycja jako strażników systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych sprawiają, że obywatele muszą mieć efektywne środki do składania skarg i domagania się zadośćuczynienia w wypadkach nadużyć Policji. W celu rzetelnego, efektywnego i sprawiedliwego wykonywania przyznanych przez suwerena kompetencji powołuje się instytucje nadzoru nad organami ścigania. Instytucje te stają się tym samym jednym z atrybutów demokratycznego państwa prawa, w powołaniu których suweren ma prawo brać udział. W ten sposób kompetencje władcze nadane i oddane przez społeczeństwo zataczają krąg i wracają w postaci instytucji nadzorujących. Zasady: konstytucjonalizmu, rządów prawa, podziału władzy, wolności obywatelskie czy odpowiedzialność rządzących, budują ideę kontroli, czyniąc ją w pełnym tego słowa znaczeniu centralnym elementem w konstrukcji demokratycznego ładu państwowego. W tym świetle kontrola staje się „swoistą kwintesencją konstytucjonalizmu, z jego naczelnym hasłem – legalizmem,” co zostało dowiedzione w pierwszych rozdziałach.

Przestrzeganiu zasad demokratycznego państwa prawa ma służyć zasada odpowiedzialności jako środek, za pomocą którego obywatele mogą egzekwować realizację zawartej z państwem umowy społecznej na zasadach nie tylko wytyczonych przez normy prawa krajowego, ale i międzynarodowego, a w przypadku Europy – także unijnego, omówionych w rozdziale I i II. Konieczność istnienia nadzoru nad Policją związana jest bezpośrednio z potrzebą określenia odpowiedzialności Policji przed społeczeństwem poprzez wprowadzenie demokratycznych instytucji o charakterze kontrolnym. W zakresie ich nadzorczego działania powinno pozostawać zarówno badanie spraw, jak i prawidłowość zastosowania procedur policyjnych, w szczególności tych, które dotyczą użycia środków przymusu bezpośredniego. Aby tego typu mechanizm był skuteczny, organ nadzoru wymaga stosownego umocowania w systemie podmiotów publicznych państwa w celu nakładania sankcji na inne instytucje publiczne, które naruszyły swoje obowiązki. Systemy nadzorujące organy ścigania na całym świecie różnią się między sobą zakresem kompetencji i stopniem niezależności. Jak dowodzą doświadczenia państwa, przeprowadzone w niektórych państwach reformy zmierzające w kierunku zwiększenia odpowiedzialności Policji poprzez wprowadzenie do systemu administracji państwowej nowych instytucji kontrolujących Policję mogą być zarówno wynikiem kryzysu zaufania do Policji jak i koniecznością poprawy jej pracy w świetle skutecznej ochrony praw obywatelskich. Jednakże powoływanie instytucji nadzorczej ad hoc, pod wpływem emocjonalnej krytyki ze strony środków przekazu publicznego w związku z zaistniałymi incydentami policyjnymi nie wydaje się być dobrym rozwiązaniem. Uprawnienia instytucji nadzorczej w takich przypadkach bywają

podporządkowywane temu jednostkowemu zdarzeniu, pomija się przy tym inne zadania oraz cele bardziej generalne, co w efekcie może doprowadzić do powstania większego natężenia problemów.

Analizie poddano również stosunkowo nowe instytucje badające skargi przeciwko Policji: cywilne organy nadzoru. Ta metoda odpowiedzialności Policji jest coraz częściej stosowana w liberalnych społeczeństwach demokratycznych, a każde z nich wprowadziło własną odmianę, której wspólną cechą jest nacisk na reaktywne podejście do badania skarg. Organy nadzoru nad Policją są stosunkowo nowymi i nieznanymi wielu porządkom prawnym podmiotami o różnorodnych uwarunkowaniach i kompetencjach. Modelowe wzorce rozwiązań mechanizmów skargowych dostarczają przykłady Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Australii oraz młodej stosunkowo instytucji w Irlandii Północnej. Również stosunkowo niedawno powołane instytucje w Brazylii, Indiach, Nigerii, czy państwach afrykańskich wskazują na zupełnie odmienne, niepolecane do naśladowania wzorce. Wynikają one przede wszystkim z pozostałości po autorytarnych systemach państwowych i wojskowych korzeniach Policji. Nie jest również wykluczone, że instytucja nadzoru zwiększyła napięcia wewnątrzspołeczne ze względu na nierealistyczne oczekiwania, motywy polityczne, czy brak zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron. Nadal wysoka skala przestępczości w szeregach Policji stawia dlatego tym trudniejsze zadania przed instytucjami skargowymi. Kolejnym czynnikiem niskiej skuteczności instytucji nadzorczych w tych państwach są ograniczone kompetencje do badania skarg. Obawa przed nadaniem szerszych kompetencji również może być efektem niechęci wobec kontroli nad policją, która nadal ma silną pozycję w systemie egzekwowania prawa w państwie. Niska skuteczność w nadzorze nad policją, brak możliwości egzekwowania sankcji za przekroczenie lub niedopełnienie uprawnień przez Policjantów utrzymują silne status quo Policji. Istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że nawet wyposażając instytucję w bardzo szerokie i daleko sięgające kompetencje nadzoru nad policją generalnie negatywna sytuacja Policji wcale nie musi ulec polepszeniu. Bez wielopłaszczyznowej i jednoczesnej zmiany systemu egzekwowania prawa, (w tym prokuratury i sądownictwa), dodatkowych szkoleń, czy superwizji, zreformowanie Policji może być trudne i długotrwałe.

Tak zakreślone podstawowe cele badawcze zdeterminowały formę pracy. Zarówno całościowy jej układ, jak i konstrukcja kolejnych rozdziałów, posłużyły realizacji głównego celu badawczego, tj. wskazania na takie instytucje badające na świecie skargi na policję, które mogłyby posłużyć jako przykład do powołania zbliżonej kompetencyjnie instytucji w Polsce, lub zreformowania istniejącej. I tak, kolejno następujące po sobie rozdziały podporządkowane

zostały klasycznym założeniom metodologicznym. Celem rozdziału pierwszego jest syntetyczne sprawozdanie relacji państwa, społeczeństwa i organów egzekwowania prawa. W odwiecznej, generalnej debacie liberalno- komyunitarystycznej przedmiotem ochrony staje się ochrona indywidualnego interesu/ dobra jednostki, przeciwstawiana dążeniu do osiągnięcia interesu wspólnego narodu/państwa/organizacji. W węższym zakresie, dyskusja na temat ochrony prawa do prywatności, koncentrująca się wokół praw jednostek, po przeciwnej stronie stawia podstawowe dobra wspólne jak bezpieczeństwo publiczne. Słusznie jednak i nieodzownie przyznaje się wiodącą rolę państwa, nadając mu rolę zażegnania i rozstrzygania konfliktów. Aparat państwa jednocześnie wyposaża się w rolę redystrybutywną, mającą na celu naprawianie nierówności wynikających z siły i słabości różnych grup oraz ich wewnętrznych hierarchii. Jest rzeczą naturalną, iż społeczeństwo takie składa się z nierówności, w którym państwo, oparte na zasadach regulacji, redystrybucji i interwencji utrzymuje równowagę między pluralizmem a wolnością. Na tym szkieletcie budowana jest koncepcja kompetencji Policji, gdyż w szczególności działania Policji powinny być przeprowadzane na zasadzie i w granicach prawa, co zawarte jest w ramach postulatów praworządności materialnej. Zasada rządów prawa, jako sposób, w jaki dokonywane są pewne czynności prawne niewątpliwie determinuje szczególne umocowania Policji, bo ingerujące w sferę praw i wolności obywatelskich. Zasada demokratycznych rządów prawa jako wartość nadrzędna, z której wynika obowiązek państwa w zapewnieniu bezpieczeństwa staje się w tym świetle kluczem do dalszych rozważań. Z niej bowiem będą powstawały kolejne zasady: demokratycznie działającej Policji (*democratic policing*), Policji obywatelskiej (*community policing*), czy prawa do dobrej administracji w sensie prawa do dobrej Policji. W ramach mechanizmów wewnętrznych, które mają spełniać rolę buforów, przeciwdziałających nadużyciom kompetencji omówione zostały pragmatyki wewnętrzne wraz z krajowymi i międzynarodowymi zasadami etyki w Policji.

W rozdziale drugim dokonano przeglądu praw podstawowych i wolności człowieka na gruncie uprawnień Policji do ingerencji w życie i zdrowie, godność, wolność i prywatność. Wprowadzeniem do relacji Policja a prawa człowieka stały się rozważania na temat konieczności jednoczesnego zapewnienia przez państwo wolności jednostki i bezpieczeństwa wspólnoty. Na tym tle rysuje się konflikt, wynikający z hierarchii wartości i interesów jednostkowych, bądź wspólnotowych, czyli wartości liberalnych oraz komunitarnych. W szczególności wykorzystano bogate orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz polskiego Trybunału Konstytucyjnego. W orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach policyjnych, pojawia się istotna kwestia możliwości dochodzenia

swoich praw przez osoby, które kwestionowały sposób przeprowadzenia interwencji, w szczególności skarżyły się na nadużycie siły przez funkcjonariuszy. Zostało to omówione w ramach odpowiedzialności państwa, przy wykorzystaniu serii orzeczeń z grupy Dzwonkowski, w których omówiono materialne i proceduralne aspekty poddania nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu osób, w stosunku do których podejmowana była interwencja Policji.

W rozdziale trzecim przedstawiono zróżnicowane politycznie i kulturowo społeczeństwa Australii, Brazylii, Irlandii Północnej, Indii, Trynidadu i Tobago, USA, czy Wielkiej Brytanii, które w okresie prawie pół wieku budują z różnych pobudek, w odmienny sposób i z różnymi rezultatami system cywilnego nadzoru nad działaniami Policji. Na ww. zróżnicowanie wpływa kilka innych czynników jak: system prawny, system polityczny, system kontroli i równowagi w ramach trójpodziału władzy oraz zaszczości historyczne. Znaczącym czynnikiem, który na przełomie lat 70- tych ubiegłego wieku doprowadził do koncepcji stworzenia cywilnego nadzoru nad Policją były konflikty, pojawiające się na tle spolaryzowanej debaty publicznej, pomiędzy Policją a mniejszościowymi grupami społeczeństwa, walczącymi o swoje prawa, często rozstrzygane z użyciem (i przekroczeniem) środków przymusu bezpośredniego. W efekcie tych zmian związanych również z kryzysem bezpieczeństwa światowego, system funkcjonowania Policji miał zostać zreformowany z jednej strony na rzecz ściślejszej współpracy ze społeczeństwem, a z drugiej objęty dodatkowym, cywilnym nadzorem. Na przykładach różnych państw zarysowano, z jaką skalą trudności i złożoności problemów związanych z powołaniem i funkcjonowaniem struktur nadzorczych spotykają się władze państwowe i społeczeństwo. Kluczem do takiego właśnie wyboru systemów nadzoru było zobrazowanie odmiennych modeli opartych na znacznie różniących się systemach. Zmierzają one do wskazania przykładów, które, z jednej strony warto naśladować, a z drugiej - instytucji fasadowych, których funkcjonowanie nie przynosi wymiernych rezultatów.

Systemowi kontroli nad polską Policją został poświęcony rozdział czwarty. Kwestia kontroli administracji nieodłącznie związana jest z koncepcją państwa prawa. W tym aspekcie powstaje pytanie o to, kto w rzeczywistości polskiej kontroluje kontrolujących i z jakimi skutkami. W tym celu konieczne było omówienie rodzajów mechanizmów kontroli nad Policją ze szczególnym uwzględnieniem kontroli resortowej, wewnętrznej, kontroli państwowej sensu stricto, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, kontroli parlamentarnej, skarg obywatelskich (*actio popularis*), czy wreszcie kontroli społecznej. Pomimo faktu, iż kontrola sądowa jest najdoskonalszą i najszerszą formą kontroli, biorąc

pod uwagę przedmiot opracowania, związany bezpośrednio z możliwością naruszenia praw obywatelskich oraz cele i zadania stawiane przed kontrolą w postępowaniu prokuratorskim, czy sądowym, problematykę tą pozostawiono poza ramami niniejszego opracowania. Osobny, piąty, rozdział poświęcono instytucji najbliższej przystającej do modelu niezależnego nadzoru nad Policją - Rzecznikowi Praw Obywatelskich. Z uwagi na kompetencje konstytucyjne Rzecznik Praw Obywatelskich, powołany został do prowadzenia szczególnie wnikliwej kontroli, weryfikującej czy granica proporcjonalności stosowania czynności policyjnych w państwie demokratycznym nie została naruszona. Ponadto, dodatkowe funkcje, które mu przyznano na mocy porozumień międzynarodowych jako Niezależnego Organu Monitorującego Niewłaściwe Działania Policji predystynują go tym bardziej do bezstronnego badania skarg dotyczących niewłaściwego zachowania policjantów.

Potrzeba podjęcia badań poświęconych problematyce kontroli Policji w moim przekonaniu, jest następstwem dwukierunkowego postrzegania roli Policji: jako formacji zapewniającej ład i bezpieczeństwo wewnętrzne w państwie, jak również formacji zapewniającej stabilność rządu- stopień i skuteczność w realizacji zadań może być jednym z czynników determinujących istnienie rządu. Z tego powodu pojawiające się w różnych państwach propozycje wprowadzenia do systemów administracji państwowej nowych instytucji kontrolujących Policję, czy żądania przeprowadzenia reform w kierunku zwiększenia odpowiedzialności Policji są wynikiem kryzysu zaufania do Policji lub poprawy jej pracy w świetle dostosowania do modelowej ochrony praw obywatelskich. Dlatego, zgodnie z zasadami demokratycznego państwa prawa, z uwzględnieniem praw i wolności człowieka oraz w celu zachowania poprawnego wizerunku Policji, jako podmiotu obdarzonego zaufaniem społecznym i stojącego na straży porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz w celu utrzymania skuteczności operacyjnej Policji, konieczne stało się wypracowanie odpowiednich przesłanek ponoszenia odpowiedzialności tak, aby Policja była postrzegana, jako przedmiot rygorystycznej, transparentnej i otwartej kontroli. W tym aspekcie niebagatelne znaczenie przypisuje się mechanizmowi rozpatrywania skarg, bowiem, aby obywatele mieli zaufanie do Policji, muszą mieć świadomość tego, że ich zarzuty zostaną dokładnie i bezstronnie zbadane. Obawy bowiem o brak niezależności i skuteczności w systemie rozpatrywania skarg składanych przez obywateli na policję są nieodłączną cechą funkcjonowania Policji i towarzyszą od początków istnienia tej formacji. Policja posiada silną pozycję wobec skarżącej jednostki na wszystkich etapach procesu rozpatrywania skarg. Jednak pomimo tego, w ostatecznej analizie pozycja Policji jest ograniczona z jednej strony

pragmatyką służbową a z drugiej powszechnie obowiązującymi normami ochrony praw człowieka.

Rozdźwięk pomiędzy użyciem siły a poszanowaniem praw indywidualnych i zbiorowych leży u podstaw działania instytucji policyjnych. Sprawia to, że zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne- cywilne mechanizmy nadzoru są niezbędne w każdym systemie policyjnym na świecie, a co więcej, mechanizmy te muszą łączyć dwa sprzeczne bieguny (policje i obywatele), celem zagwarantowania legalności działań Policji. Od początku XX wieku w Europie można zauważyć formowanie się nowoczesnych sił policyjnych, jako alternatywy zarówno dla prywatnych form ochrony, jak i formacji wojskowych. Ich rozwój odzwierciedla konsolidację zasad prawa, przekładając się na nowe rodzaje rozwiązań instytucjonalnych, mających na celu osiągnięcie porządku i bezpieczeństwa publicznego w zgodzie z ustalonym porządkiem prawnym. Jednakże, pomimo opracowywania nawet najskuteczniejszych rozwiązań, konflikt w formacjach policyjnych był i jest nierozdzielnie związany z przyznaną kompetencją do użycia siły. Stąd pojawiają się spory o granice pomiędzy prawami człowieka a nadużyciem siły, czy też legalnością a skutecznością działania policyjnego. Dlatego też przyjęcie jednolitego, idealnego modelu jako punktu wyjścia dla funkcjonowania instytucji nadzoru policyjnego we współczesnych demokracjach może być nierealne. Uznanie słuszności tego poglądu stało się przyczynkiem do zadania pytania: *Quis custodiet ipsos custodes?* Pytanie o to, w jaki sposób społeczeństwo powinno brać udział w kontroli funkcjonariuszy Policji upoważnionych do zapewnienia i kontroli bezpieczeństwa pozostaje aktualne w debacie prawnej i politycznej, a odpowiedzi i formułowane na ich podstawie tezy powinny uwzględniać bieżące potrzeby społeczne.

W nowoczesnym społeczeństwie demokratycznym oczekuje się, że państwo będzie posiadało monopol na użycie środków przymusu bezpośredniego w granicach określonych przez normy prawa. Policja więc może być skuteczna wyłącznie dzięki prawu i szacunkowi społecznemu dla jej wysokiego morale. Nie sprzyjają temu pojawiające się od czasu do czasu przypadki naruszania prawa przez tych, którzy powinni się kojarzyć tylko z jego respektowaniem. Naruszenia zaufania publicznego (przekroczenie uprawnień, zastosowanie niewspółmiernych środków przymusu fizycznego, zdarzenia nadzwyczajne w postaci śmierci osób zatrzymanych) często stają się problematycznymi incydentami, które rodzą pytania o skuteczny nadzór nad policją. Kryzys zaufania wobec Policji może być również rezultatem deficytu legitymacji rządu, aktów korupcji i przemocy w szeregach Policji, przejścia od władzy autorytarnej do demokracji i vice versa, czy też gwałtownych zmian społeczno-

ekonomicznych i technologicznych (Bayley, Lewis). Czynniki te, wywołują subiektywny odbiór społeczeństwa o braku obiektywizmu Policji i dystansu do swoich działań.

Kluczową przesłanką do osiągnięcia skuteczności i bezstronności jest powołanie niezależnej instytucji nadzorczej oraz opracowanie procedury skargowej, która jest w stanie wykazać się transparentnością na każdym etapie postępowania. Ponoszenie odpowiedzialności przez policję przyjmuje bowiem charakter rozproszony, gdyż egzekwowanie tej odpowiedzialności przypisane zostaje kilku instytucjom pozostającym poza wspólną koordynacją, poprzez co istnieje obawa podważenia sprawowania kompleksowego nadzoru. Pomimo tego, że zaleca się, aby działania policyjne nie pozostawały w kompetencjach kontrolnych jednego organu nadzoru, to równocześnie podkreśla się potrzebę koordynacji obowiązków, uprawnień i decyzji pomiędzy różnymi organami publicznymi, nadzorującymi pracę Policji. Z tych względów przyjmuje się, że mechanizmy te muszą w sobie łączyć elementy zarówno nadzoru, czyli reaktywnego i interwencyjnego sposobu rozpatrywania skarg, jak i swego rodzaju przeglądu generalnego zdefiniowanego jako proaktywny i prewencyjny.

Argumenty przemawiające za wprowadzeniem kontroli cywilnej polegają dyskusji, a ustanowienie nadzoru nie zawsze będzie wynikiem wzajemnych ustaleń i współpracy pomiędzy policją, społeczeństwem, a organami władzy. Jednym z argumentów krytyków instytucji nadzoru (związanych wyłącznie z badaniem skarg) jest brak proaktywnego podejścia do reformowania służb policyjnych. Właściwie bowiem prowadzony nadzór obejmuje również proaktywność w kontekście nie tylko samego badania skarg indywidualnych, ale również analizy zgłaszanych problemów, identyfikacji przyczyn nieprawidłowości i proponowania rozwiązań systemowych. Argument za wprowadzeniem tego typu kontroli nad policją wyłącznie w odpowiedzi na popełnianie nadużycia i przestępstwa funkcjonariuszy Policji wydaje się być niewystarczającym. Niewątpliwie jednym z najbardziej celnych argumentów za wprowadzeniem instytucji kontrolujących działania Policji jest działanie prewencyjne, czyli zwiększenie legitymizacji Policji w oczach społeczeństwa poprzez działanie zgodne z zasadami demokratycznego państwa prawa. Nadzór cywilny pełnić ma również rolę demonstracyjną, która ma kluczowe znaczenie dla Policji w demokracji wielonarodowościowej (Bayley).

Z doświadczeń państw opisanych w rozdziale III, w których funkcjonują systemy nadzoru nad organami ścigania, wynika, że większość z nich ma realizować więcej niż jeden cel. Z uwagi na to, że niektóre z nich mogą być konkurencyjne, priorytetowe znaczenie należy przyznać tym zadaniom, które stanowią największy problem w państwie (np. korupcja,

nadmierne użycie siły, indolencja, itp.). Zdaniem M. Maguire`a idealny system nadzorczy nad policją, realizujący potrzeby zarówno obywateli, jak i Policji powinien: utrzymywać dyscyplinę w szeregach Policji, realizować potrzeby skarżących, utrzymywać odpowiedni poziom zaufania publicznego do Policji oraz dostarczać kierownictwu Policji informacje zwrotne od obywateli.

Ustanowienie skutecznego programu nadzoru Policji jest trudnym zadaniem. W przypadku Polski przekroczenie lub niedopełnienie uprawnień przez funkcjonariuszy Policji powoduje, że obywatele pokrzywdzeni ich działaniami poszukują rozstrzygnięć swoich problemów w postępowaniu prokuratorskim i sądowym, kierując skargi do ministerstwa obsługującego ministra spraw wewnętrznych, mediów, czy wreszcie do Rzecznika Praw Obywatelskich. Organy ochrony praw człowieka, w tym Rzecznik Praw Obywatelskich, powołane są do prowadzenia szczególnie intensywnej kontroli, weryfikującej, czy granica proporcjonalności ograniczania praw człowieka i obywatela w państwie demokratycznym nie została przekroczona. Dokonując próby adaptacji modelowych organów nadzoru nad policją należy przede wszystkim stwierdzić, iż rozwiązania polskie, pomimo istnienia tylu instytucji kontrolujących policję nie przynoszą zadowalających rezultatów (rozdział IV i V). Nie jest to wynikiem indolencji tych instytucji, a jedynie brakiem kompetencji w zakresie skutecznego badania skarg i dalszych działań pokontrolnych. W tym kontekście rozważyć można dwie możliwości: wzmocnienie pozycji Rzecznika Praw Obywatelskich, jako Niezależnego Organu Monitorującego Niewłaściwe Działania Policji, poprzez przyznanie szerszych kompetencji lub powołanie całkiem odrębnej instytucji nadzoru nad Policją. Pierwsze rozwiązanie wymagałoby pogłębionej analizy w zakresie nie tylko merytorycznym, ale przede wszystkim finansowym i logistycznym. Przejęcie bowiem dodatkowych kompetencji śledczych wymagałoby znacznego wsparcia osobowego poprzez powołanie specjalistycznego zespołu z dodatkową obsadą pracowniczą. Przyznanie nowych kompetencji bez zaplecza finansowego oparte jest jedynie na iluzji skutecznego realizowania kompetencji. Powołanie natomiast niezależnej instytucji nadzoru cywilny nad policją może przynieść korzyści wszystkim zaangażowanym stronom, począwszy od skarżących, poprzez obywateli, a skończywszy na Policji i resorcie spraw wewnętrznych. Korzyści zależą od tego, na jakim poziomie i w jakich relacjach współpracują zainteresowane grupy. Przede wszystkim w aspekcie doświadczeń innych państw z modelowymi instytucjami nadzoru zmienia się model myślenia wewnątrzpolicyjnego. Chodzi w tym wypadku o działanie skuteczne, precyzyjne i przemyślane, a nie nastawione na statystycznie wysokie wyniki działań wykrywczych. W zależności od wybranego modelu nadzoru poprawie mogą ulec relacje z resortem spraw

wewnętrznych a jednocześnie wizerunek społeczny. Kolejną zaletą może być wyższa akceptacja społeczna dla pracy Policji oparta na większym zrozumieniu realiów służby, a co za tym idzie i szacunku. Z drugiej strony nadzór nad policją zapewnia wnioskodawcom prawo do bycia wysłuchanym poprzez możliwość wyrażenia zastrzeżeń wobec pracy danego funkcjonariusza zaangażowanego w dany incydent podczas mediacji. Pośrednią, choć znaczącą rolę odgrywają urzędnicy instytucji nadzorczej, którzy w ramach nadzoru, przy okazji badania skarg przyczyniają się do zwiększenia odpowiedzialności Policji oraz eliminacji nieprawidłowości. Systemy nadzoru mogą również zalecać tworzenie polityk, które pomogą realizować cele organów ścigania i promować specjalizacyjne kursy doszkalające.

Dokonując analizy systemów nadzoru cywilnego, godnym podkreślenia jest, że każdy system został powołany, aby zaspokoić bieżące i dynamicznie zmieniające się potrzeby danego społeczeństwa. Główną przesłanką istnienia cywilnego nadzoru jest fakt, że wprawdzie to obywatele przyznają kompetencje do egzekwowania prawa Policji, to jednak również ci sami obywatele powinni zachowywać prawo do bezstronnej, zewnętrznej kontroli. Ostatnie lata dowodzą, że strategie dotyczące Policji przesuwają się w kierunku Policji zorientowanej na społeczeństwo (*community policing*), która wykorzystuje techniki rozwiązywania problemów wspólnie ze społecznością lokalną. Cywilny system nadzoru może więc wspomagać *community policing* poprzez utrzymywanie pozytywnych relacji z obywatelami a także współdziałanie w rozwiązywaniu problemów. Poza nadzorem i badaniem skarg, instytucja nadzoru może wydawać zalecenia dotyczące polityki i procedur, prowadzić mediację oraz współuczestniczyć w prowadzeniu systemu wcześniej interwencji. Zalecenia dotyczące polityki Policji pozwolą zapobiec problemom, poprzez identyfikację problematycznych obszarów (np. użycie środków przymusu bezpośredniego), a następnie sposób ich rozwiązania. Mediacja zapewni wzajemne zrozumienie: sytuacji obywatela i pracy Policjanta i niewątpliwie jest środkiem zmierzającym do zapewnienia ścieżki do załagodzenia frustracji z zaistniałej sytuacji pomiędzy obydwoma stronami.

Uważa się, że model nadzorczy oparty wyłącznie na instytucjach zewnętrznych może również nie być idealnym rozwiązaniem. Zwolennicy pozostawienia w strukturach wewnętrznych nadzoru nad policją argumentują to faktem wysokich kompetencji merytorycznych oraz niewielkich nakładów finansowych przeznaczonych na tego typu działania. Każda bowiem zewnętrzna instytucja, która chce odgrywać skuteczną rolę w kontrolowaniu złożonej i silnej organizacji, jaką jest Policja, nie może mieć złudzeń, iż będzie w stanie zrobić to w sposób kompleksowy. Wynika to choćby z faktu zrozumienia kultury organizacyjnej, wewnętrznych relacji, procedur i pragmatyk służbowych. Wejście w kulturę

organizacji niesie za sobą kolejne ryzyko. Ścisły związek nadzorczy może prowadzić do niebezpiecznych mechanizmów psychologicznych, czyli policyjnych sposobów myślenia i przeżywania, co może zakłócić obiektywny ogląd badanych spraw oraz wiarygodność w oczach społeczeństwa. Jednakże, bez nadania szerokich kompetencji i uprawnień śledczych takiej instytucji, nadzór może okazać się fikcyjny. W przypadku jednak nadania tychże kompetencji powieli się kompetencje Policji, co może się okazać zbędnym tworzeniem niepotrzebnych organów nadzorczych, paradoksalnie stwarzających zagrożenia dla praw obywatelskich. Im więcej bowiem państwo stworzy takich instytucji wyposażonych w szerokie kompetencje śledcze ze wszelkimi tego konsekwencjami, tym może być większe prawdopodobieństwo częstego ingerowania w prawa obywatelskie. Można się również spodziewać, iż początkowego wzrostu fali krytyki ze strony formacji Policji wobec powstającej nowej instytucji nadzorczej. Napięcia instytucjonalne pomiędzy organami nadzoru a policją są naturalnym efektem procesu nadzorczego. Poprzez włączenie reaktywnych i proaktywnych polityk możliwe staje się łagodzenie tych tarć we wzajemnych relacjach. Dlatego umiejętnie określenie celów i rzetelne przygotowanie programu działania takiej instytucji może złagodzić skutki niezadowolonia ze strony Policji. Co więcej może nawet doprowadzić do takiej zmiany mentalności policjantów, względem której nie będzie mowy o stanowisku „Policja contra obywatele”, lecz o umocnieniu swojej pozycji w sytuacji, gdy instytucja nadzorująca będzie potwierdzała swoimi ocenami pracę Policji.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, istnieje wiele rodzajów nadzoru nad organami ścigania. Ważne jest, aby nadzór ten był jednym z elementów zmierzających do zwiększenia skuteczności, odpowiedzialności i transparentności nadzorowanej instytucji. Pomyślność tego przedsięwzięcia będzie zagwarantowana, gdy środki nadzoru zewnętrznego kompatybilnie zadziałają ze środkami wewnętrznymi (systemy zarządzania, szkolenia, dobór kadry, ewaluacje, zmiany technologiczne i konkurencja z prywatnym sektorem bezpieczeństwa, itd.). Reasumując, cytowani w książce badacze tematu zgodni są co do tego, że satysfakcjonujących i trwałych rozwiązań dla obywateli, Policji i państwa należy poszukiwać w kompromisowym i alternatywnym rozwiązaniu, które nie tylko będzie miało charakter reaktywny i nie tylko będzie odpowiedzią na zaistniałą sytuację kryzysową (Lewis, Sklansky, Bayley, Goldsmith). Wyważone opracowanie strategii z udziałem wszystkich zainteresowanych stron, podstawowych celów i priorytetów, na których powinien się opierać się system skarg może być kluczem do stworzenia trwałego i skutecznego systemu nadzoru. Nie można przy tym zapominać, że skargi są jedynie niepokojącym efektem i objawem źle funkcjonującego systemu Policji: bez całościowego zdiagnozowania i zreformowanie

systemu, niewiele się osiągnie tylko za pomocą instytucji nadzorczej. Nawet najlepszy system nadzorczy nie zapobiegnie sytuacjom, mającym swoje źródło w szkoleniu podstawowym Policji, ewaluacji, superwizjach, konsultacjach z opinią publiczną oraz innych mechanizmów zarządzania. W tym celu rządy państwa muszą rozszerzyć swoją działalność o proaktywne, zapobiegawcze funkcje, które skupiają się na zmianie zachowania policyjnego w perspektywie długoterminowej. Pomimo tego, że nie istnieje oficjalny katalog złotych praktyk tworzenia nadzoru nad policją, skuteczne mechanizmy nadzoru będą zmierzały do osiągnięcia takich priorytetów, jak: umacnianie pozycji obywateli w prawie do skarg na niewłaściwe zachowania Policji, promowanie pozytywnych zmian w organach ścigania, poprawa stosunków wewnątrz Policji, jak i ze społeczeństwem oraz zwiększenie efektywności i transparentności Policji.

V. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

Moje dotychczasowe zainteresowania badawcze i osiągnięcia naukowe koncentrowały się wokół następujących obszarów problemowych:

1. Zasada suwerenności państw wobec członkostwa w Unii Europejskiej,
2. Jurysdykcja Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz innych sądów europejskich wobec sądów krajowych,
3. Zasady i polityka prawa Unii Europejskiej w dyskursie teoretycznoprawnym i praktyki integracyjnej,
4. Zasada dobra wspólnego i solidaryzmu w dogmatyce prawa konstytucyjnego,
5. Rola instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w ochronie praw i podstawowych wolności,
6. Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego w kontekście prawnoporównawczym,
7. Pozostałe publikacje.

Najważniejsze dokonania składające się na mój dotychczasowy dorobek naukowy w poszczególnych wymienionych wyżej obszarach zostaną przedstawione w kolejnych, wyodrębnionych punktach.

V.1. Zasada suwerenności państw wobec członkostwa w Unii Europejskiej

Konstytucja RP z 1997 roku rozpoczęła szereg debat związanych z konsekwencjami przystąpienia do Unii Europejskiej, jak chociażby w postaci przekazania wykonywania kompetencji. Spory wywołane zamieszczeniem w Konstytucji klauzuli o przekazywaniu

kompetencji, pomiędzy „supereuropejczykami” a „autarkistami” obfitował w takie sformułowania jak: „zamach na dotychczasową zasadę suwerenności”, czy „oblędny pęd niektórych ugrupowań politycznych do całkowitego uzależnienia i związania się z gospodarką światową.” Dyskusje te stały się doskonałym źródłem tematów do badań, efektem których były artykuły:

- *Pojęcie suwerenności - wymiar prawny i faktyczny*, Studenckie Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Śląskiego Koła Naukowego Prawników (red.) A. Wentkowska, T. Pietrzykowski “*Studia de Lege et Civitate*”, 1997,
- *Suwerenność i członkostwo w Unii Europejskiej*, Biuletyn Informacyjny Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej “*Euro- Biuletyn*” nr 5/98, (współautor A. Łazowski),
- *Wpływ porządku prawnego Wspólnot Europejskich na suwerenność państwa polskiego*, “Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku a członkostwo Polski w Unii Europejskiej” (red. C. Mik), Toruń, 1999,
- *Federalistyczny kierunek rozwoju strukturalnego Wspólnot Europejskich a koncepcja H. Kelsena*, Studenckie Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Śląskiego Koła Naukowego Politologów “*Szkice o państwie i polityce*”, 1998,
- *Wizje federalnych przeobrażeń Wspólnot Europejskich*, (red.) A. Wentkowska, Studenckie Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Śląskiego Koła Naukowego Prawników “*Szkice o prawie europejskim*”, 1998,
- *Międzynarodowy system polityczny: Koncepcje – wyzwania – perspektywy*, (współredaktor Michał Kaczmarczyk), Sosnowiec, 2006,
- *Prawo wystąpienia państwa z organizacji międzynarodowej a kwestia suwerenności na przykładzie Unii Europejskiej*, [w:] *Międzynarodowy system polityczny: Koncepcje – wyzwania – perspektywy*, (red.) A. Wentkowska, M. Kaczmarczyk, Sosnowiec, 2006.

Główną konkluzją powyższych publikacji jest to, że stan idealnej suwerenności jest niemożliwy do zrealizowania, gdyż daleko sięgające powiązania pomiędzy państwami członkowskimi, oparte na zasadzie równouprawnionej koegzystencji kreując prekursorski model, prowadzą do “zespalania suwerenności”. Tego typu korelacje, określane są również mianem współzależności zwrotnych, gdyż to, co państwo członkowskie “straci” poprzez zgodę na przekazanie pewnej części swoich kompetencji na rzecz Wspólnot, “odzyskuje” w ramach adekwatnych działań państw - partnerów.

V.2. Jurysdykcja Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz innych sądów europejskich wobec sądów krajowych.

Przystąpienie Polski do Unii przyniosło wiele zmian w polskim systemie prawnym, czego skutek w najwidoczniejszy sposób odczuły sądy. Europeizacja polskiego sądownictwa nie była prostą kwestią zarówno ze strony organizacyjnej jak i podziału kompetencji. Z tego powodu w praktyce orzeczniczej pojawiło się sporo nowych zagadnień wymagających wyjaśnienia pewnych instytucji prawa wspólnotowego, nieznanymi systemowi polskiemu, którego efektem były:

- *The unknown balance of powers- ECJ, Polish courts and sovereignty*, [w:] Polish Yearbook of European Studies, Warszawa 2004,
- *A Secret Garden of the Conforming Interpretation-European Union Law before the Polish Courts Five Years after Accession* Yearbook of Polish European Studies, 12/2009,
- *Sądownictwo polskie w przeddzień przystąpienia do UE - spostrzeżenia de lege ferenda*, [w:] Polska w przededniu wejścia do UE, (red.) S. Biernat, Kraków 2003;
- *Interpretacja "In dubio pro communitate"-dyrektywa wykładni proeuropejskiej w orzecznictwie sądów polskich* (w:) S. Biernat, S. Dudzik (red.) Doświadczenia prawne pierwszych lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej, Warszawa, 2011.

Główna konkluzja opierała się na tym że polscy sędziowie powinni najpierw poznać i zrozumieć cele i zasady prawa wspólnotowego, których nie można automatycznie przenosić na grunt polski. Kolejnym krokiem jest praktyczne stosowanie norm wspólnotowych do rozstrzyganych spraw.

Oddziaływanie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w dużej mierze zależy od wzajemnych relacji z tymi sądami. Wielokrotnie w literaturze podkreślana doniosła rola sądów krajowych opiera się przede wszystkim na swobodnym uznaniu przez te sądy modelu współpracy. W ten sposób monitorowanie procesu implementacji prawa wspólnotowego obciąża również sądy krajowe, od których zależy stopień efektywności tego prawa. Na podstawie wybranych systemów prawnych państw członkowskich (Francji, Niemiec, Holandii, Włoch oraz Zjednoczonego Królestwa) można zaobserwować różnice w przyjmowaniu prawa wspólnotowego oraz ewolucję stosowania tego prawa w praktyce sądów powszechnych, które omówiłam przede wszystkim w książce:

- *Europejski Trybunał Sprawiedliwości i sądy krajowe. Doktryna i Praktyka w Stosowaniu prawa wspólnotowego*. Sosnowiec, 2005, str. 320

Moim zamiarem była próba udzielenia odpowiedzi na pytanie dotyczące wzajemnej relacji Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i sądów krajowych w stosowaniu prawa wspólnotowego, a w szczególności zbadanie wpływu prawa wspólnotowego oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, na systemy prawne państw członkowskich, a także na praktykę sądów wewnętrznych. Analiza ewolucji w akceptacji prawa wspólnotowego i orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości przez sądy krajowe, wskazuje na istnienie wielu czynników determinujących jednolite stosowania tego prawa w państwach członkowskich, do których należą m.in. odmiennosc kultur prawnych, system konstytucyjny oraz struktura sądownictwa krajowego. Z jednej strony postawa sądów krajowych znajduje uzasadnienie w obawie przed presją „obcego” prawa wspólnotowego oraz „nadrzędnej” pozycji ETS, a z drugiej wyraża akceptację dla Trybunału jako sądu posiadającego te same (konkurencyjne) kompetencje do interpretacji tego prawa oraz decydowaniu o jego słuszności.

Organizacji i działalności orzeczniczej Trybunału Sprawiedliwości poświęciłam następujące publikacje:

- *Współpraca między Trybunałem Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich a sądami krajowymi w świetle doświadczeń francuskich*, „Problemy współczesnego prawa międzynarodowego europejskiego i porównawczego. Zeszyty Naukowe Katedry Europeistyki UJ, 2002,
- *Europejski Trybunał Sprawiedliwości - organizacja i funkcjonowanie*, „Przegląd Sądowy”, 2000, nr 2,
- *Terra incognita, czyli o sposobach interpretacji Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*, „Forum Europejskie”, styczeń 2001,
- *Pozycja ustrojowa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2002, nr 3; *Ewolucja kompetencji Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości od Traktatu Amsterdamskiego*, „Rocznik Administracji i Prawa”, 2002, nr 3,
- *Europejski Trybunał Sprawiedliwości*, [w:] *Integracja europejska. Materiały dydaktyczne*, (red.) M. Perkowski, Warszawa 2002,
- *Kompetencje sądów europejskich w zakresie ochrony praw człowieka- wybrane zagadnienia*, „De Doctrina Europea” 2004, nr I; *Europejski Trybunał Sprawiedliwości*, [w:] *Integracja europejska. Materiały dydaktyczne*, (red.) M. Perkowski, Warszawa 2002,
- *Przykładowe orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w zakresie*

polityki regionalnej, [w:] *Polityka regionalna*, (red.) J. Brodecki, Warszawa 2004 ;

- *Europejski Trybunał Sprawiedliwości a Europejski Trybunał Praw Człowieka-konkurencyjność kompetencji, czy współdziałanie? Kilka uwag na gruncie projektu Konstytucji UE*, [w:] *Konstytucja UE*, (red.) S. Dudzik, Kraków 2004.

Relacje pomiędzy ETS a sądami krajowymi w przeważającej mierze w praktyce opierają się na wysyłaniu przez sądy krajowe wniosków o wydanie orzeczeń wstępnych, które można uznać za fundament współpracy sądowej oraz funkcjonowania struktury wspólnotowej. Tej roli Trybunału Sprawiedliwości poświęciłam następujące publikacje:

- *Wspólnotowa zasada podziału władzy we współpracy pomiędzy Europejskim Trybunałem Sprawiedliwości a sądami krajowymi*, *Zeszyty Naukowe Podyplomowych Studiów Europejskich Uniwersytetu Warszawskiego*, str. 50, 2005, www.wpia.uw.edu.pl/pspe,
- *Organizacja Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości oraz Współpraca z sądami krajowymi*. [w:] *Wymiar sprawiedliwości w UE* (red.) M. Perkowski, Warszawa 2003,
- *Deadline for judge: The Constitution of European Union and its impact on legal systems in Member States*, (w:) *Fundamenty nowego porządku konstytucyjnego Unii Europejskiej - aspekty prawne, polityczne i ekonomiczne*, (red.) A. Wentkowska, WSZiM, Sosnowiec, 2005.

Jak wynika z powyższych publikacji Trybunał Sprawiedliwości UE do pewnego stopnia wypełnił luki prawne w prawie wspólnotowym, wywierając przez to bezpośredni wpływ na stosowanie prawa wspólnotowego w sądach krajowych, podkreślając w orzecznictwie znaczenie wielu przepisów traktatowych oraz konstruując zasady prawa.

V.3. Zasady i polityka prawa Unii Europejskiej w dyskursie teoretycznoprawnym i praktyki integracyjnej

Problematyka autentyczności zasad prawa wspólnotowego oraz ogólnych zasad wspólnych dla państw członkowskich i innych mechanizmów, wchodzących w zakres szeroko pojmowanej polityki prawa podejmowana jest w literaturze przedmiotu w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie czy instrumenty te znajdują bezpośrednie zastosowanie jako niezależne źródła prawa wspólnotowego, czy też spełniają rolę pomocniczą, tylko w takim zakresie, w jakim są uznawane przez prawo traktatowe, zwyczajowe czy sędziowskie.

Stosunkowo największa ilość moich publikacji w ostatnich latach poświęcona została problematyce zasadom oraz wykładni prawa Unii Europejskiej, której to tematyce poświęciłam ponad 20 publikacji. Najważniejsze z nich to rozdziały w opracowaniach (monografiach, podręcznikach, leksykonach):

- *Chapter 9. Poland: Constitutional Drama and Business as Usual.* (współautor A. Łazowski) (w:) A. Łazowski (red.) *Brave New World, Application of EU Law in the New Member States*, Oxford University Press, 2010,
- *Odpowiedzialność państw członkowskich za naruszenie prawa wspólnotowego na podstawie art. 226, 227 TWE*, [w:] Unia Europejska. Prawo instytucjonalne i gospodarcze (red.) A. Łazowski, Warszawa, 2005, str. 35,
- *Dobra administracja, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Orzeczenie wstępne, Pierwszeństwo prawa wspólnotowego, Prawa człowieka w UE, Sąd Pierwszej Instancji, Suwerenność, Wykładnia- hasła* (w:) W. Stankowski (red.): *Leksykon Europejski*, 2011,
- *Wstęp* (w:) A. Brodziak, (red.): *Komentarz do ustawy z dnia 20 stycznia 2011 r. o odpowiedzialności majątkowej funkcjonariuszy publicznych za rażące naruszenie prawa* (Dz. U. z dnia 16 lutego 2011 r.) Warszawa, 2011,
- *Polityka prawa Unii Europejskiej, czy ius communae imperfecta -uwagi wprowadzające*, (w:) *W kręgu teorii prawa i zagadnień prawa europejskiego*, Księga Pamiątkowa dla Z. Tobora, red. T. Pietrzykowski, Oficyna Humanitas, 2007,
- *Zasady wspólne dla państw członkowskich -u źródeł niepisanego ius commune europeum* (w:) „Zasady ogólne prawa w prawie unii europejskiej”, red. C. Mik, Toruń, 2007,
- *Polityka prawa Unii Europejskiej- Ius Commune Europeum- właściwy moment na kodyfikację prawa wspólnotowego?* R. Riedel (red.), *Unia Europejska w XXI wieku. Polityczno- prawna wspólnota interesów*, Toruń, 2010,
- *Zasady prawa wspólnotowego a zasady wspólne dla państw członkowskich częścią polityki prawa UE?* Księga Pamiątkowa dla G. Grabowskiej, Wydawnictwo UŚI, 2008
- *Wpływ prawa wspólnotowego na tradycyjne gałęzie prawa*, [w:] *Europejski Trybunał Sprawiedliwości vs. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości - analiza porównawcza*. Wybrane zagadnienia, (red.) C. Mik, Toruń 2000.

Na uwagę zasługuje również wznawiany podręcznik napisany wraz z prof. US, dr hab. Jackiem Barcikiem

- *Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa, 2014,

czy rozdział w podręczniku Józefa Nowackiego i Zygmunta Tobora zatytułowany:

- *Prawo Unii Europejskiej (w:) Wstęp do prawoznawstwa*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2016.

Zarówno jedna jak i druga pozycja kierowana jest do studentów prawa i administracji oraz pokrewnych kierunków studiów. Autorzy starali się uwzględnić w potrzebnym zakresie także problemy powstające przy stosowaniu prawa wspólnotowego w polskim porządku prawnym, stąd odwołania do szeroko cytowanego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości oraz sądów państw członkowskich. Materiał obejmuje najistotniejsze zagadnienia obowiązującego prawa instytucjonalnego i materialnego Unii Europejskiej, z uwzględnieniem najnowszych zmian. Tok wykładu uzupełniany jest kazuami, mającymi na celu praktyczną weryfikację nabytej wiedzy.

Inne publikacje z tego zakresu to:

- *Swoboda przepływu polskich pracowników w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*, [w:] *Perspektywy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w aspekcie realizacji programów rządowych i unijnych*, Sosnowiec 2002,
- *Swoboda przepływu pracowników w aspekcie uznania wykształcenia*, [w:] *Zarządzanie wiedzą w organizacjach w dobie globalizacji*, (red.) K. Ślęczka, Sosnowiec 2003,
- *Zasada dobrego administrowania w prawie wspólnotowym*, [w:] *Prawo europejskie a funkcjonowanie organów administracji publicznej*, (red.) G. Łaszczyca, Sosnowiec 2003,
- *Czy swobodny przepływ pracowników istnieje?*, [w:] *Polska i Niemcy wobec wyzwań integracyjnych*. Zeszyt konferencyjny, 5 – 7 grudnia 2003 r., Katedra Ekonomii i Katedrę Prawa Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy Brandta we Wrocławiu, Wrocław 2004,
- *Kilka uwag na temat Traktatu Konstytucyjnego*, „Monitor UE” 2004, nr 5,
- *Kilka uwag na temat zasady pierwszeństwa prawa wspólnotowego w Traktacie Konstytucyjnym UE*, „De Doctrina Europea” 2005, nr 2,
- *De Alexandri Magni Civitatis Europaeum aut Dominatus? Kilka uwag na temat jednoczenia Europy* De Doctrina Europea 3/2006, (red.) A. Wentkowska, WSZiM, Sosnowiec, 2006,
- *A short life of glory or a long one of obscurity? The right to withdraw from the union*

and the suspension of union membership. Zeszyty Wydziału Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu I. Franko, Lwów, 2006,

- *Mission impossible? The development of European legal system through the unbinding sources of law* Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie, 2006,
- *Poszukując wartości europejskich poważnie...-w nawiązaniu do wizji etosu europejskiego A. Williams`a*, Forum Prawnicze, 4/2012.

Szczególne role zasad oraz polityki prawa w porządku prawa unijnego jest wynikiem elastyczności państw członkowskich oraz niepowtarzalnego systemu instytucjonalnego Unii Europejskiej. Nie da się ukryć, że zawsze będą one odgrywały szczególną rolę i wywierały wpływ na doktrynę prawa unijnego - zarówno publicznego jak i prywatnego (jak na przykład zasada słuszności, zakaz dyskryminacji, proporcjonalności, pewności prawa). Natomiast wszelkie akty prawne, wchodzące w zakres polityki prawa unijnego będą wzmacniały przestrzeganie i efektywność tych zasad.

V.4. Zasada dobra wspólnego i solidaryzmu w dogmatyce prawa konstytucyjnego.

Państwo, czy międzynarodowa wspólnota prawa zakłada realizację i ochronę pewnych dóbr wspólnych (jak np. dobrobyt ekonomiczny i upowszechnianie dorobku cywilizacyjnego, pokój, bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowie publiczne, bezpieczeństwo żywnościowe, eliminacja zagrożeń terrorystycznych i inne). Dążenie to zderza się z realizacją i ochroną indywidualnego interesu/dobra jednostki- innymi słowy- dyskusja na temat ochrony interesów jednostek koncentruje się wyłącznie wokół ich praw, przeciwstawiając je podstawowym dobrom wspólnym na poziomie narodów/społeczeństw/państw. W tym kontekście pojawia się konflikt sfery prywatnej, opartej na zasadach określających prawa podmiotowe jednostki, ze sferą publiczną, określaną na zasadzie obywatelskiej podmiotowości politycznej. Próba odpowiedzi na pytanie o rozwiązanie tego konfliktu były artykuły:

- *Dobro wspólne a dobro wspólnotowe- harmonia czy rozdźwięk?* (w:) O.Nawrot, S.Sykuna, J.Zajadło (red.) *Konwergencja czy dywergencja kultur i systemów prawnych?* Warszawa, 2012,;
- *The search for a common good notion in the EU* (w:) R. Grzeszczak, I.Karolewski (eds.) *The Multi-Level and Polycentric European Union. Legal and political studies 2012*,

- *Ochrona dobra wspólnego w działaniach polskiego i europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich* W: Prawo Unii Europejskiej a prawo konstytucyjne państw członkowskich. - Warszawa : Lex a Wolters Kluwer business, 2013,
- *Wspólne dobra, hasło* (w:) Wielka encyklopedia prawa. Z. Brodecki (red.) Warszawa, 2014.

Podjęcie w ramach mojej aktywności naukowej poświęconej zagadnieniu solidaryzmu było następstwem zaproszenia do udziału w projekcie badawczym „Zasada solidaryzmu w polskich rozwiązaniach ustrojowych. W poszukiwaniu nowych form solidaryzmu społecznego”, kierownikiem którego była prof. dr hab. A.Łabno. Projekt ten jest podzielony na trzy części teoretycznoprawną, konstytucyjną oraz dogmatyczną. Wynikiem podjętych analiz o charakterze teoretycznoprawnym było ogłoszenie niemal czterdziestostronicowego studium pt.

- *O naturze teoretyczno-prawnej i uwikłaniach pojęcia „solidaryzm”* (w:) Idea solidaryzmu we współczesnej filozofii prawa i polityki, red. A.Łabno, Warszawa 2012, współautor prof. US dr hab. S.Tkacz,

w którym, w oparciu o analizę różnych pojawiających się w dyskursie rozumień solidaryzmu, zaproponowano wizję pojęcia „solidaryzm” łączącą treści związane z tym terminem prawoznawstwie. Przedstawiona wizja oparta została na założeniu, iż można wyodrębnić dwa poziomy solidaryzmu. Wyraz solidaryzmu na pierwszym piętrze stanowi państwo, które tworzone jest przez wspólnotę identyfikowaną, jako zbiór jednostek. Z istnieniem państwa nieodłącznie związane jest zaś prawo, które niezależnie od jego indywidualnej treści stanowi pewną wartość. Istnienie państwa i prawa wiąże się z kształtowaniem określonych powiązań i relacji we wspólnocie, prawo zaś określa dopuszczalne granice ingerencji w wolność jednostek. Drugie piętro solidaryzmu stanowi poziom wartości, które winny być urzeczywistniane w społeczeństwie solidarnym. Wybór wartości będzie on uzależniony od określonej wizji „idealnego społeczeństwa” i związanych z nim postulatów, które winny realizować struktury społeczne. Mogą stanowić je przykładowo określone formuły sprawiedliwości, czy też wartości związane z pojęciem „dobra wspólnego”, które zresztą często, jako wydaje się bez głębszej refleksji, jest z solidaryzmem utożsamiane. Tak rozumiany solidaryzm, nie koliduje ze sprawiedliwością, czy dobrem wspólnym, bowiem wartości te mogą być realizowane w państwie solidarnym. Oczywiście jest, że określenie tych wartości nieodłącznie będzie wiązało się z dokonaniem pewnych wyborów o charakterze aksjologicznym. Wybory te muszą jednakże uwzględniać faktyczne preferencje społeczne - realizować przynajmniej pewne minimum oczekiwań społecznych, tak aby społeczeństwo

widziało sens istnienia państwa i prawa.

V.5. Rola instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich w ochronie praw i podstawowych wolności.

Redakcja przepisów konstytucyjnych oraz ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich nie pozostawia wątpliwości, iż zadaniem Rzecznika jest ochrona całokształtu praw i wolności człowieka i obywatela. Będąc swego rodzaju „kontrolerem” Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje również problemy, które wpływają na kształt całego systemu prawnego. Tego typu fragmenty działań Rzecznika jak i gwarancji praw obywatelskich opisałam w artykułach:

- *EU–China Dialogue on Judicial Guarantees of Human Rights - Common Way or Crossroads?* Humanitas Journal of European Studies, 1/2007,
- *Doktryna i praktyka gwarancji procesowych praw człowieka w dialogu pomiędzy Unią Europejską a Chinami*, De Doctrina Europea 4/2007; *Wybrane zasady konstytucyjne w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich.* (w:) Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla (red.) Piotr Kardas, Włodzimierz Wróbel, Tomasz Sroka. Warszawa, 2012,
- *Interes i dobro w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich* (w:) J. Świeca, I. Kraś, M. Soja (red.): *Biegunowość i dynamika sceny globalnej w pierwszej dekadzie XXI wieku.* Częstochowa, 2011.

Uwagi i sugestie Rzecznika Praw Obywatelskich odnośnie naruszania praw obywateli przez funkcjonariuszy Policji, zawarte w wystąpieniach generalnych do centralnych organów władzy publicznej, jak i problemy wynikające ze skarg indywidualnych stały się kanwą analizy szerokiego wachlarza problemów podejmowanych przez RPO w tym zarządzania kryzysowego:

- *Problem systemu zarządzania kryzysowego w badaniach Rzecznika Praw Obywatelskich. Bezpieczeństwo – powinność czy gwarancja?* (w:) Tomasz Miłkowski (red.) t. 2, *Stany nadzwyczajne a szczególne zagrożenia państwa.* Sosnowiec, 2015,

prywatyzacji bezpieczeństwa publicznego:

- *Rzecznik Praw Obywatelskich a prywatyzacja zadań bezpieczeństwa publicznego. Przegląd spraw.* (w:) R. Netczuk (red.), *Prywatyzacja zadań policyjnych. Korzyści i zagrożenia,* Katowice, 2016,

ochrony praw funkcjonariuszy Policji:

- *Ochrona praw Policjantów w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich-studium przypadków* (w:) T. Miłkowski (red.): Prawa Człowieka – wspólne zobowiązania i problemy w policyjnych systemach szkolenia. Katowice, 2011,
- *„Z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich...”- kilka uwag po roku działalności BRPO- Zespół Terenowy w Katowicach, Zeszyt IPA-Fun Śląska Grupa Międzynarodowego Stowarzyszenia Policji IPA w Katowicach, Katowice, 2011,*
- *Chronić i służyć...RPO w obronie praw Policjantów.* Kwartalnik Policja Śląska, Katowice, 2-3/2011,

czy wreszcie kontroli nad Policją:

- *Rzecznik Praw Obywatelskich jako organ skarg i kontroli nad działaniami Policji.* (w:) Tomasz Miłkowski (red.) Bezpieczeństwo - powinność czy gwarancja? T. 3, Prawa i wolności a działania państwa. Sosnowiec, 2015.

W świetle tych publikacji podkreślenia wymaga rola RPO polegająca na ochronie indywidualnych praw obywatelskich naruszonych działaniami władzy publicznej, do której roli instytucja ta została konstytucyjnie wyznaczona. W zakresie ustawowych obowiązków RPO leży czuwanie nad przestrzeganiem praw obywatelskich w znaczeniu subiektywnym i zindywidualizowanym, co oznacza, iż podejmuje on sprawę w sytuacji konkretnego i jednostkowego naruszenia praw obywatelskich, a tym samym pogwałcenia konkretnie określonej normy prawnej.

V.6. Problemy bezpieczeństwa wewnętrznego w kontekście prawnoporównawczym.

Dla każdego społeczeństwa, jak i dla funkcjonowania struktur europejskich jedną z kwestii budzących największe zainteresowanie jest bezpieczeństwo. Z tego powodu znaczną część dorobku naukowego poświęciłam temu zagadnieniu jak np.

- *Wspólne bezpieczeństwo europejskie - próba identyfikacji.* (w:) B. Mikołajczyk (red.), Prawo organizacji międzynarodowych wobec wyzwań współczesnego świata. Księga okolicznościowa dla Prof. dr hab. G. Grabowskiej, Katowice, 2014.

Efektom tego zainteresowania (wynikającego również z problemów napotykanym w ramach praktyki w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich) była wspólna redakcja (wraz z gen. dr Tomaszem Miłkowskim) zeszytów naukowych

- *Bezpieczeństwo – powinność czy gwarancja: aspekty prawne i*

prawnoustrojowe. Tom I, Sosnowiec, 2014.

W publikacji rozważano znaczenie takich pojęć jak: bezpieczeństwo, porządek publiczny, spokój publiczny, zdrowie i życie obywateli oraz mienie publiczne.

Bezpieczeństwo imprez masowych, a w szczególności meczów piłki nożnej, oraz zgromadzenia publiczne jako obszar działania wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny, wymaga szczególnego zaangażowania i wprowadzenia rozwiązań systemowych, umożliwiających sprawne i skuteczne działania oraz egzekwowanie prawa. Pojawiają się w związku z tym problemy, które omówiłam w artykułach:

- *Sfaulowane raporty, czyli cała prawda o zabezpieczeniu meczu na Hillsborough. (współautor P.Karnas) Bezpieczeństwo - dobro wspólne, powinność, czy gwarancja? Aspekty prawne i prawno-ustrojowe.* (w:) Tomasz Miłkowski, Aleksandra Wentkowska (red.), tom I, Sosnowiec, 2014,
- *Zasada skoordynowanego współdziałania w europejskim systemie bezpieczeństwa imprez masowych.* (w:) A.Biszyga (red.) *Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka*. Katowice, 2013,
- *Działania Rzecznika Praw Obywatelskich w zakresie imprez masowych a ochrona praw człowieka* (w:) „Współpraca Policji, organów administracji i społeczności lokalnych w zapewnieniu bezpieczeństwa na imprezach masowych – Euro 2012”, 10 – 12 września 2008 r. Szkoła Policji w Katowicach, Przykarpacki Instytut Jurydyczny w Iwano-Frankowsku Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych we Lwowie, Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, Śląska Grupa Międzynarodowego Stowarzyszenia Policji IPA w Katowicach, Katowice, 2008.

Istotną dla mnie publikacją, jest napisany w 2012 r. z inicjatywy Rzecznika Praw Obywatelskich wspólnie z prof. US dr hab. Sławomirem Tkaczem i dr. Grzegorzem Krawcem komentarz do ustawy nowelizującej przepisy ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, która m.in. miała stworzyć podstawy normatywne w celu zabezpieczenia bezpieczeństwa Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej EURO 2012:

- *Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych. Wykładnia przepisów nowelizujących w świetle regulacji europejskich.* Warszawa, 2013

W tej pracy jestem autorem rozdziału I i IV, omawiając m.in. zagadnienia instytucjonalno – organizacyjne związane z bezpieczeństwem imprez masowych oraz wątpliwości dotyczące konstytucyjności niektórych rozwiązań wprowadzonych przez

prawodawcę w zakresie organizacji turnieju finałowego UEFA EURO 2012.

Przypadki naruszenia praw i wolności przez funkcjonariuszy Policji jak również – w niektórych przypadkach – drastyczność naruszeń podstawowych praw i wolności skłaniają do postawienia tezy, że istnieje problem związany z zapewnieniem przestrzegania praw i wolności obywatelskich. Ten problem omówiłam w artykułach:

- *Naprawienie szkody w związku z omyłkowym wejściem siłowym*. Miesięcznik Policja 997, nr 11/2011,
- *Standardy ETPCz. w zakresie użycia środków przymusu bezpośredniego przez Policję* (w:) R. Netczuk (red.), *Użycie broni palnej jako środka przymusu bezpośredniego : aspekty prawne*, Katowice, 2015,
- *Podmiotowość instytucji kontrolnych Policji. Rys porównawczy*. (w:) A. Bielska- Brodziak (red.) *O czym mówią prawnicy, mówiąc o podmiotowości*, Katowice, 2015,
- *Let us be judged by our actions. Oversight mechanisms of policing in comparative outline*. *The Polish Review of International and European Law*, 2/2016, Warszawa,
- *Commissioner of Human Rights as the Review Body of Police in Poland*. (w:) Bernard Wisniewski, Pawel Kobes & Gerald G. Sander (eds.), *Schriften zu Mittel- und Osteuropa in der Europäischen Integration*, Band 22, Hamburg 2017.

Na kanwie spraw wnoszonych do Rzecznika Praw Obywatelskich przez obywateli i cudzoziemców oraz podejmowanych przez niego z własnej inicjatywy, można sformułować wnioski o charakterze generalnym co do stanu przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Składają się na nie grupy zagadnień dotyczące: jakości stanowienia prawa, brzmienia prawa, wykonywania wyroków Trybunału Konstytucyjnego, niekompletności prawa, stosowania prawa (wykładnia prawa, kontrola przestrzegania prawa i wymiar sprawiedliwości).

Kolejną grupą zagadnień w ramach bezpieczeństwa były sytuacje kryzysowe. Asumptem do podjęcia tematu stały się rozbieżności, które napotkać można w wojewódzkich, powiatowych i gminnych planach zarządzania kryzysowego, procedurach oraz innych aktach prawnych w zakresie działania organów i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne. Badanie współdziałania jednostek organizacyjnych Policji i podmiotów pozapolicyjnych współpracujących w trakcie działań kryzysowych, oparte

zostało na przykładach spraw, przedkładanych również Rzecznikowi Praw Obywatelskich. Ich wynikiem były konkluzje zawarte w:

- *Sytuacje kryzysowe- kilka uwag na tle stosowania obowiązujących regulacji prawnych*. Policja- Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji 4/2011,
- *Policja w sytuacjach kryzysowych- prawo a praktyka. Studium 9 przypadków*. (w:) J. Stawnicka (red.), Komunikacja w sytuacjach kryzysowych II. Katowice, 2011,
- *Komunikacja z dzieckiem wielojęzycznym w sytuacji kryzysowej – aspekty psychologiczno-językowe i prawne* (współautor M. Stec) (w:) J. Stawnicka (red.), Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III. Katowice, 2013.

Zdarzenia te, uporządkowane według: systemu przepływu informacji, współdziałania podczas operacji, czy braku uprawnień do przeprowadzenia ewakuacji łączą trzy cechy. Wynikają one z naruszenia porządku i bezpieczeństwa publicznego, tym samym nie mogą być realizowane bez udziału Policji, oraz są rezultatem niedoskonałych aktów normatywnych, regulujących sytuacje kryzysowe (bądź ich braku) – jednocześnie nie realizując zasady skutecznej komunikacji.

Z sytuacjami kryzysowymi wiąże się również powszechny problem braku zabezpieczenia czynności ratowniczych w przypadku zgonu. Pojawiające się w praktyce ratowniczej kontrowersyjne problemy skłaniają do postawienia pytania o kompleksowość obowiązujących regulacji prawnych oraz pilnego przyjęcia rozwiązań funkcjonujących w innych państwach w postaci instytucji koronera lub lekarza orzecznika. Zostały one ujęte w artykułach:

- *Koroner potrzebny od zaraz* (w:) Dziennik Gazeta Prawna 03.03.2016,
- *Zarys instytucji koronera na tle polskich unormowań*. Humanistyczne Zeszyty Naukowe, Katowice, 2014.

Szczególnym rodzajem sytuacji kryzysowej jest zaginięcie osoby. Problem zaginięć jest przedmiotem ożywionej debaty publicznej, zarówno ze względu na skalę, jak i wrażliwy charakter zjawiska. Z uwagi na własne doświadczenia, jak i prowadzone w tym zakresie badania podjęłam tematykę zaginięć, której głównym rezultatem była pierwsza w Polsce książkowa publikacja:

- *Poszukiwania terenowe osób zaginionych. System i metody działania w procedurach służb*. Warszawa, 2016.

Poszukiwanie zaginionych osób jest procesem dynamicznym, a zarazem żmudnym i długotrwałym. Składa się na niego wiele czynników, a także wielu uprawnionych

uczestników postępowania. Regulacje prawne w tym względzie są często niejednolite. Ponadto system jednolitego dowodzenia akcją poszukiwawczą, pomimo tego, że został konkretnie wskazany na zasadzie wydzielenia służby wiodącej oraz pomocniczej, również wielokrotnie przysparza problemów, wpływając przez to na jakość oraz sprawność przeprowadzenia akcji. Te i inne problemy zawarłam w innych artykułach, jak np.:

- *Poszukiwanie osób zaginionych*, (w:) Tomasz Miłkowski (red.) Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa obywateli a wolności i prawa jednostki. Sosnowiec, 2015,
- *Wiem, że nazywam się Steven...- rzecz o systemie poszukiwań dzieci zaginionych*, (w:) Joanna Stojer - Polańska (red.), Przypadki kryminalne. Rola współpracy interdyscyplinarnej w badaniu ciemnej liczby przestępstw, Poznań, 2016,
- *Organizacja grup poszukiwawczo- ratowniczych w województwie śląskim* (współautor T. Michalik) (w:) W akcji, 2/2016,
- *Psy w stajni Augiasza, czyli o regulacjach prawnych w sprawie psów ratowniczych*. Kwartalnik Policyjny CSP w Legionowie, 3/2016.

W zacytowanych artykułach wskazuję na niedoskonałość rozwiązań prawnych w zakresie poszukiwań osób zaginionych. Brak kompleksowych regulacji, a w szczególności odpowiedniego rozdzielenia kompetencji pomiędzy współuczestniczącymi służbami ratowniczymi może prowadzić do niepotrzebnego zamieszania i sporów o właściwość.

V.8. Pozostałe publikacje

W zakresie pozostałych publikacji wymienić można następujące sprawozdania z konferencji i sympozjów:

- Sesja Prawna Centrum Rozwijania Programów Nauczania poświęconej Międzynarodowemu Prawu Handlowemu, Porównawczemu Prawu Konstytucyjnemu oraz Prawom Człowieka, Budapeszt 5-11 czerwca 2000, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe,” grudzień 2000
- Colloquium on European Law Millenium Session XXX: The Constitutional Impact of Enlargement at EU and National Level, organizowanej przez Instytut Assera w Hadze (współautor M. Mataczyński), „Państwo i Prawo”
- Międzynarodowa Konferencja Fundamenty nowego porządku konstytucyjnego Unii Europejskiej - aspekty prawne, polityczne i ekonomiczne , Ustroń, 24- 26 IX 2004, „Przegląd Prawa Europejskiego” 2005, nr 4

- Konferencja „Obywatel w zagrożeniu” Katowice, 25 marca 2011 (współautor G.Krawiec), Państwo i Prawo nr 3/2012
- Konferencja „Kształtowanie gwarancji ochrony praw i wolności człowieka i obywatela. I Forum wymiany doświadczeń”. Katowice, 24-25 maja 2011 (współautor T. Miłkowski), Państwo i Prawo 10/2011
- Konferencja „Komunikacja w sytuacjach kryzysowych II. Katowice, 9 września 2011. Kwartalnik Kadry Kierowniczej Policji, 2013

oraz recenzje następujących książek:

- *Klara Kańska: Karta Praw Podstawowych a przestrzeganie praw człowieka przez instytucje Unii Europejskiej, Warszawa, 2003, 62ss., „Przegląd Prawa Europejskiego” 2005, nr 12,*
- *Zdzisław Brodecki, Prawo integracji z europejskiej perspektywy. Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis 2004, „Państwo i Prawo” 2005, nr 4,*
- *Dobrochna Bach-Golecka, O solidarności. Zarys teologii uczestnictwa. Kraków 2009, Wydawnictwo DANTE s. 240, (współautor S. Tkacz), Humanistyczne Zeszyty Naukowe, Katowice, 2009,*
- *Mark C. Murphy, Natural Law in Jurisprudence and Politics. Cambridge University Press 2009, s.188, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny, 2010/4,*
- *Recenzja, Monika Urbaniak, Konstytucyjne wolności i prawa socjalne oraz ekonomiczne w Polsce i Włoszech. Analiza prawnoporównawcza. Toruń, 2009, s. 269, De Doctrina Europea, 2010,*
- *Aleksandra Kustra Przepisy i normy integracyjne w konstytucjach wybranych państw członkowskich UE. Toruń 2009, Wydawnictwo Dom Organizatora, s. 397, Europejski Przegląd Sądowy, nr 6/2011,*
- *Robert Grzeszczak (Ed.), Challenges of Good Governance in the European Union. Baden- Baden: Nomos, 2016, 369 pages. ISBN 978-3-8487-3180-0. Common Market Law Review, 2017, issue 6.*

VI. Plany i zamierzenia naukowe.

Z uwagi na fakt, że mój dorobek rozwijał się w dziedzinie prawa publicznego (europejskiego i międzynarodowego) oraz porównawczego w dalszej przyszłości planuję kontynuację prac w zakresie dotychczasowych kierunków badań. Zamierzam w związku z tym prowadzenie dalszych badań korespondujących ze sobą rozwiązań prawnych w sposób w

kontekście integracji i wykładni prawa różnych porządków prawnych.

W tym celu chcę zająć się opracowaniem kompleksowego komentarza do każdego z rozdziałów amerykańskiego podręcznika Events Safety Guide przy współudziale prof. US dr hab. S.Tkacza oraz dr. G.Krawca.

W dalszej kolejności planuję rozwinąć koncepcję dobra wspólnego w kontekście prawnoporównawczym badając zastosowanie tej zasady zarówno na polu systemów konstytucyjnych i orzecznictwa sądów konstytucyjnych wybranych państw, jak i w kontekście szczegółowych rozwiązań prawnych (np. w zakresie służb mundurowych).

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'J. Wankowski', is positioned in the middle-right section of the page.